

Klass: Aves (fåglar), **Ordning:** Anseriformes (andfåglar), **Familj:** Anatidae (änder, gäss och svanar), **Släkte:** *Anas*, **Art:** *Anas querquedula* - årta Linnaeus, 1758 **Synonymer:** *Spatula querquedula* (Linnaeus, 1758)

Kännetecken

Årtan är något större än krickan, vars kroppsform och proportioner den delar. Hannar i praktdräkt känns lätt igen på sitt vinröda huvud med en bred vit rand från ögontrakten och bakåt. Honor, ungfåglar och hannar i eklipsdräkt förväxlas av den ovane lätt med kricka, men avviker genom att ha påtagligt ljus haka och antytt svart-vit-randigt "ansikte".

Utbredning och status

Årtan häckar över stora delar av den palearktiska faunaregionen, i den tempererade klimatzonen från Atlanten i väster till Stilla havet i öster. Det mesta tyder på att den större delen av totalbeståndet häckar öster om Uralbergen. I Europa hade arten förhållandevis starka bestånd för 100 år sedan, men vid mitten av 1900-talet noterades minskningar i centrala och västra Europa. Numera minskar arten även i Östeuropa, där uppskattningsvis minst 75 % av det europeiska beståndet återfinns. Hur många årtpar som häckar i Europa är dock dåligt känt; även relativt sentida skattningar varierar mellan cirka 390 000 och 1,1 milj. par. I Sverige häckar årtan lokalt och fåtaligt vid slättsjöar och strandängar i Götaland och Svealand, samt vid vegetationsrika sjöar och djupt inskurna havsvikar längs Bottniska Viken, främst i Gästrikland, Medelpad och Västerbotten. De starkaste förekomsterna bedöms finnas i näringsrika slättsjöar i Skåne, Västergötland, Östergötland och östra Svealand, men också på strandängar på Öland och Gotland. Tillfälliga häckningar har noterats i de flesta svenska landskap. Sverige ligger i den nordvästra utkanten av årtans europeiska utbredningsområde. Som randpopulation uppvisar den svenska därför betydande men alldeles naturliga årliga fluktuationer i storlek. Dessa anses i första hand bero på hur flyttningssvårigheten påverkar det antal som når landet genom förlängd vårflyttning från starkare fästen i sydost. Artens naturliga antalsmässiga avtagande mot NV illustreras av de svenska (350-860 par 2010), danska (260-300 par 1998) och norska (max 20 par) beståndens storlek i kontrast till det estniska om cirka 2500 par och det finska om 1000-4000 par. Årtan skiljer sig från våra andra simänder genom att nästan hela den europeiska populationen övervintrar utanför kontinenten (i Afrika, söder om Sahara).

Ekologi

Årtan liknar rätt mycket skedanden i sin ekologi, bl.a. genom att ofta sila föda från vattenytan, men också i sin förkärlek till grunda vattensamlingar på mader och strandängar. Födan är till ganska stor del animalisk, också utanför den energikrävande äggläggningstiden. Årtan häckar senare på säsongen än de flesta andra simänder och flyttar söderut i juli-första halvan av sept.

Hot

Ett uppenbart problem för årtans fortlevnad i Sverige är de för arten negativa biotopförändringar som uppstår då sjö- och havsstränder växer igen genom att slätter och bete minskar eller upphör. Då bildas kompakta vegetationsbälten av t.ex. vass i stället för öppna stränder med kort vegetation, samtidigt som höljor och vattensamlingar innanför strandlinjen omsluts av högvuxen vegetation. Allt detta försämrar årtans födosöksbetingelser. I ett vidare perspektiv påverkas det svenska beståndet antagligen också av hur markanvändningen utvecklas i Ryssland och Ukraina, samt i vilken mån viktiga rastlokaler kan skyddas. Våra årtor kan vara särskilt beroende av rastplatser i Sydeuropa eftersom flyttningen vidare till Afrika sedan tycks gå i en etapp över både Nordafrika och Sahara. Också vinterförhållandena kan vara avgörande för populationsutvecklingen, eftersom fåglarna tycks vara koncentrerade till begränsade områden i Afrika (t.ex. 900 000 ex. i centrala Nigerdeltat). Årtan får inte jagas i Sverige, men svårigheten att identifiera den under jakt gör att den skjuts ungefär i proportion till sin talrikhet i höstens andpopulationer. Flertalet årtor lämnar dock landet innan jakten börjar. Längre söderut i Europa, främst i Frankrike, södra Ryssland, Ukraina och Polen, är jakten på arten ganska omfattande (ca en halv miljon fåglar skjuts årligen).

Åtgärder

Näringsrika, grunda sjöar med rik och ändå heterogen vegetation bör bibehållas och skyddas mot dikning och invallning. Strandängar med bete och slätter bör bevaras och hållas fria från högvuxen vegetation. Lämpliga rastlokaler längs årtans flyttningvägar måste bevaras och skyddas. Förhållandena på övervintringsområdena bör bevakas noggrant.

Övrigt

Utländska namn – NO: Knekkand, DK: Atlingand, FI: Heinätavi, GB: Garganey. Årtan är förtecknad i Bernkonventionen bilaga III (skyddade djurarter), Bonnkonventionen bilaga II (flyttande arter), AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement) samt CITES bilaga C. Arten är fredad enligt jaktförordningen (1987:905).

Naturvård

Konventioner: Bernkonventionens bilaga III, Bonnkonventionens bilaga II, AEWA, CITES bilaga C, Typisk art i 3150 Naturligt näringsrika sjöar (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON)), Typisk art i 6410 Fuktägar (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON))

Fridlysning: Fridlyst enl. 4 § Artskyddsförordningen. Räknas även som vilt, vilket betyder att den är fredad men kan vara jaktbar enligt jaktförordningen eller jaktlagen.

Litteratur

- Andell, P. 1987. *Svensk fågelatlas* i Skåne; slutrapport. Del 1. *Anser* 25: 253–268.
- BirdLife International 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Hagemeyer, E.J.M. & Blair, M.J. (red.) 1997. *The EBCC atlas of European breeding birds: their distribution and abundance*. T & AD Poyser, London.
- Molodovskij, A. 1971. Krickans (*Anas crecca*) och årtans (*A. querquedula*) föda vid Gorkij-vattenreservoaren. Nauonye doklady vysesj skoly. *Biologiceskie nauki* 11: 20–25.
- Nilsson, L. 1978. Den häckande sjöfågelfaunan i svenska sjörestaureringsobjekt. *Vår Fågelvärld* 37: 225–240.
- Renno, O. (red.) 1993. *Eesti linnuatlas*. Tallinn, s. 44.
- Roux, F. 1976. *The Status of Wetland in the West African Sahel*. Proc. Int. Conf. on the Conservation of Wetlands and Waterfowl, Heiligenhofen 1974 (IWRB).
- Scott, D.A. & Rose, P.M. 1996. *Atlas of Anatidae populations in Africa and Western Eurasia*. Wetlands International Publication 41.
- Sterbetz, I. 1968. The comparative feed-examination of garganey and teal (*Anas querquedula* L. and *A. crecca* L.) in Hungary. *Allattani Közlemenyek* 55: 119–122.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.
- Tucker, G.M. & Heath, M.F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).
- Väisänen, R.A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998. *Muuttava pesimälinnusto*. [andra finska fågelatlasen] Otava, Helsingfors.
- Wetlands International 2002 Waterbird population estimates – Third edition. Wetlands International Global Series No 12, Wageningen, The Netherlands.

Författare

Johan Elmberg 2002. Rev. Johan Elmberg 2005. © ArtDatabanken, SLU 2010.